

A „kifelé kopogtatás” képei

Sz. Varga Ágnes (1959–2019) művészetéről

NOVOTNY TIHAMÉR

Sz. VARGA
ÁGNES (KABÓ):
Meditáció, 2010,
performanszfotó

Átfogó (átkaroló) megközelítés

Sz. Varga Ágnes – vagy inkább Kabó, mert mindenki így ismerte és szólította őt –, bár a 80-as évek közepétől Pomázon élt és dolgozott, mégis szentendrei művésznak számított, hiszen ott született, ott érték az első meghatározó élmények és benyomások, ott teljesedett és formálódott ki személyisége, jelleme. Ott tanult Pirk János szakkörében. Emlékei, ideáljai, barátai és művészi kapcsolatai – a Vajda Lajos Stúdió – leginkább Szentendréhez kötötték. Így szinte törvényszerű, hogy kezdetben a város szuggesztív látványelemei erős hatást gyakoroltak művészetére. Ezért több mint természetes, hogy a Képző- és Iparművészeti Gimnázium elvégzése után érzelmes és irodalmias, Chagallt idéző szürrealista vízióiban – úgynevezett kereső korszakában – újra meg újra átélte ezeket az emlékképeket.

Munkái azonban akkor váltak igazán érdekessé és éretté, amikor már elszakadt a közvetlen látványelemektől, a romantikusan borongós, valóság fölötti meseszövegetől, és expresszív kompozícióit egy önmagáért beszélő, félig elvont formakincsre változtatta.

A 90-es évek elejétől körülbelül 2003-ig minden látomását, félelmét és problémáját egy felfokozott, szenvedélyesen robbanékony érzelmvilágú, mégis kontroll alatt tartott drámai szín- és formarendszerben fejezte ki. Pasztellképein ez a félabsztrakciós „rendetlen rend” erős ellentétekre épült. Sötét és világos, fekete és fehér, narancs és/vagy sárga és fekete, vörös és fehér színek (s ezek kombinációi) csaptak össze a felületeken.

Egymással kíméletlenül szembeforduló és egymástól energikusan távolodó mozgásirányok és motívumok feszültek egymásnak, robbantották szét a formákat, és tolták kifelé a kép határait. Dinamikus, gyors függőlegesek és vízszintesek, egymást keresztező nyers, barbár átlók s az ezekkel cselekvő viszonyt kialakító hegyes- vagy tompaszögű cikcakk, spirál vagy írásjelyszerű villámvonalak szervezték és szaggatták a művek terét, ragadták meg az egymással kergetőző indulatokat. Természeti, tárgyi és emberi töredékek, tüzesen izzó, narancsos, sárgás ellenfényben sötétlő dombok és völgyek, rajtuk düledező, foghíjas ákombákom léckerítésbetűk, üszkösödő facsonkok, tántorgó sírkeresztek, görcsben púposodó kálváriahalmok, karikába hajló töviskoszorúk és megfeszülő korpuszok sziluettjei körvonalazódtak az egyik oldalon – míg kirojtosodó, szaggatottan kacskaringózó, vonagló kézjegyek sűrűsödtek az imaginárius másikon.

Sz. VARGA ÁGNES (KABÓ): *Gondolatok a fényről I–II.*, 2003, egyenként 54×51 cm, HUNGART ©2020

Egyszer mintha a durván kihegyesedő, kemény, félelemkeltően rideg, üvegszilánkszerűen éles, agresszív formák terjesztették volna ki hatalmukat a kép fölé, másszor mintha a magába feledkező, szelídebb alkotói meditáció szülte volna meg finomabb, univerzálisabb formáit a mű megkomponált kettős egysége számára.

Körülbelül 2004 óta azonban lassú fordulat következett be Sz. Varga Ágnes művészetében: újabb pasztellképeinek és grafittal, szénnel készített munkáinak legfőbb jellegzetességét ugyanis a meditatív lecsendesedésben találhattuk meg. Kis túlzással élve, a halála napjáig követhető témáit nem a látványvilágból származtatható, felzaklató fantázia- és emléképeiben, hanem az önemészten fájdalmas látomásoknak hátat fordító, elmélyülő szemlélődésben, sötét tárnák labirintusjárataiban, fényre áhító bolyongásaiban lelhattuk fel.

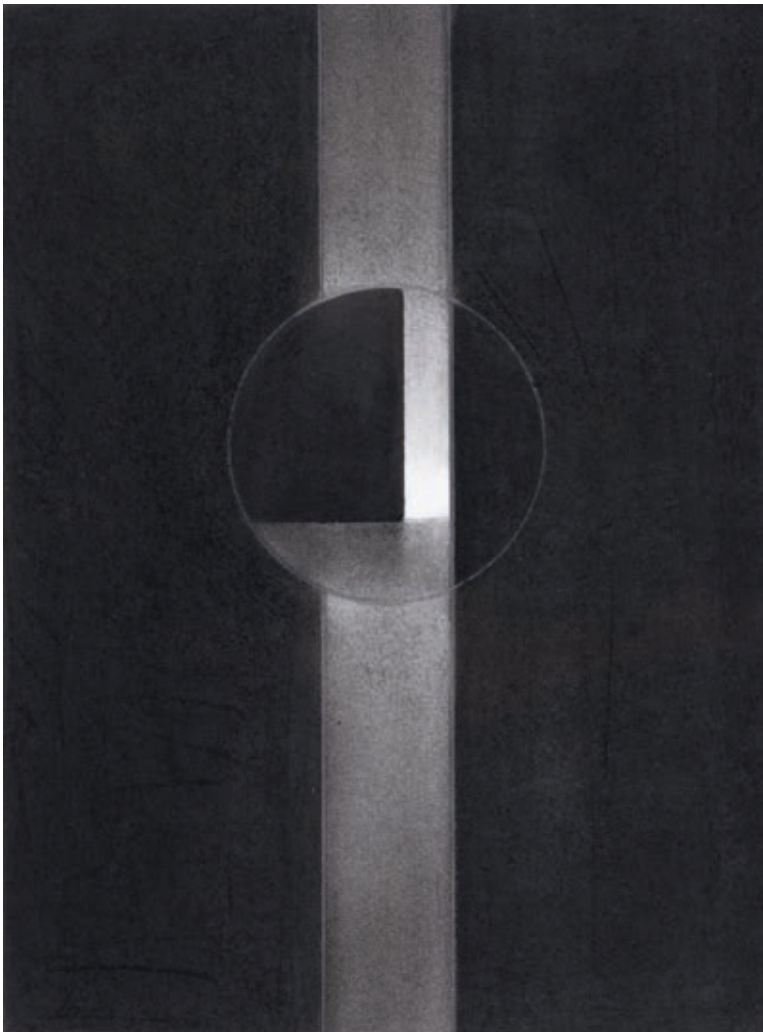
Sz. Varga úgy alkotott, mintha lehunyt szemmel vizionált volna egy majdnem tárgy nélküli, imaginárius új világot. Nézése olyanná vált, akár a látását sutba dobó, vakot játszó emberé, aki belső életének képkivetítéseit egy-egy szűkszavú zárványba tömöríti az eszkatológikus valóság, valamint az egyén kapcsolatának lényegi tartalma és végső értelme szerint. Mintha egy-egy lecsupaszított, ember nélküli, látszólag üres tér-idő helyzetet közszemlére tevő költői képébe költöztette, vizionálta volna titkait. Olyan ez, mint amikor az ember a maga teremtette sötétkamrájában ülve megpróbálja meghatározni és megragadni az univerzumban elfoglalt helyének tér-idő koordinátáit. Réseket vág magának az egzisztenciális rejtelemként reá boruló sötétség komor és csupasz falain, hogy értelmezhető segédeszközöket, irányjeleket találjon magának az élet börtönéből való kijutáshoz. A megnyíló, elmozduló sötét falak résein keresztül misztikus fényjelenségek szűrődnek

be, amelyeknek felragyogó fénypásmái, geometrikus vályúkba csalt fényfolyadékainak párás gomolygásai átjárják, átítatják a koromsötétségbe zuhanó lélek legmélyebb zugait. A Kabó-féle kép tehát nem korommal fedett ablak, melynek sűrűn szövött fekete bársonyába, ha réseket kapar az ember, a való világ látványelemei, tájrészletei tárulkoznának fel. És nem szurokkal lekent tükör, melynek kátránymoszatjába, ha ujjnyi széles utakat húz, a saját arcának részletei tekintenének vissza rá.

A Kabó-féle kép nem leírja, nem ábrázolja, nem visszatükrözi a világ jelenségeinek részleteit, hanem ezeken áthajolva, áthatolva, egyenesen ránk szabadítja a közvetlen esszenciális tudást, mint lényegi metaforát. Olyan, mint egy beavatási tárgy: bevezet bennünket a titkok mélységeibe. Olyan, mint egy lázító szabadító, aki felszítja, felizzítja bennünk a vágyat a színről színre való látás megtapasztalására, a mellébeszélés nélküli végső találkozássá.

A Kabó-féle kép természete tehát kettős, mint az árnyképé, ahol mindig szemből, a kiemelt sötét motívum „fala” vagy fekete aurája mögül tör ránk a fény. S ez a fény hol sárgán, hol narancsos vörösen izzik, mint a tisztítófűz vagy a poklok hevesen lobogó lángjai. Hol aranyos gyapjúként ragyog, mint a mezőkre vagy a füves domboldalakra hajló angyalféjek glóriás hajfűrtjei, hol meg a kicsordulásig feltölti a résre nyitott szobaajtó mögötti teret, mint az elektromos áram Csontváry Kosztka Tivadar a *Jajcei villanymű éjjel* című képén az erőmű telephelyét. Hol meg csak vékonyan elődereng a vaksi és hideg úrból, mint a múltó holdfogyatkozás sötét hasán lassan kirajzolódó gyémántcsarló...

Sz. Varga Ágnes művei tehát holtukban is a „*kifelé kopogtatás*”¹ képei. Tarjáni Imre költő szavaival élve „Nem tudhatom mi van / az Egyenesek végén / de a következő lépésem is / az örökkévalóság felé vezet / mert minden ami van: Isten / és emlékezet”.² De ezek a képek – „holtomiglan, holtodiglan” – a *befelé kopogtatás* figyelmeztető jelei is: „Uram tévelygőnek és kifosztottnak érzem magam / bűneim olyan súlyosan terhelik éjszakáimat / hogy félek a sötétől / az örök sötétségtől is félek”.³ Végső soron – ad absurdum – műveit nézve: mind a két lehetőséggel számolnunk kell, egyszerre s mindörökre.

Sz. VARGA ÁGNES (KABÓ): *Ájtáró*, 2018, papír, szén, grafit, 41x31 cm
HUNGART © 2020

Lírai megszólaltatás

Amikor belépték őt egy teljesen szabályosnak mondható üres terembe, mint egy tétova nézőt egy amfiteátrumi porond közepére vagy egy körüljárható kiállítótérbe, még azt sem tudta eldönteni, ébren van-e, netán álmában, vagy önként került-e e helyre. A látszólagos ok nélkülség, a meghatározhatatlanság és az időn kívülség érzése teljesen eluralkodott rajta. Bizonytalannak érezte maga körül a teret, amely mint egy hirtelen jött, gyorsuló éjszaka, sötét kolumbáriumként zárta rá szabályos és sima oldalait. S e falak kezdetben még csak tapinthatóak sem voltak. Bizonytalannak érezte a kort, az időtartamot is, amely nem kötődött külső, valóságos cselekményhez, zajhoz, csendhez, színhez, ízhez. A lelke, a tudata, a szelleme és a képzelete, akár egy kiszáradásra ítélt, bebábozódott rovarmúmia, az álom, az alvás és az ébrenlét kibogozhatatlan hálójában vergődött, aszalódott és fonnadozott. A halál mindent bekebelezni kész jele a kínzó üresség áthatolhatatlan árnyaként áramlott e sötétkamrába, hogy magába olvasszon arcot, szemet, fület, orrot, testet, kezet és ujjbegyet. Aztán arra ébredt, hogy itt se ajtó, se ablak, se rés: csak kemény fekete falak az átláthatatlan tér időtlen labirintusa körül.

Aztán csak tartósan sírt és vacogott és remegett ennek az istentelen nagy némaságnak a fénytelen foglyaként. Jobb kezének ujjait a szájához emelte, és egyenként rágni kezdte azokat, hogy fájjon is ez a sírás. Bal kezének hüvelyk- és mutatóujjával hosszasan dözsölni kezdte a szemét, hogy lásson is valamit ez a vacogás. Két tenyerével durván morzsolni kezdte a fület, hogy halljon is valamit ez a remegés. Majd azzal vigasztalta magát, hogy e sötét éjben megmerítkezve talán megújulhat a teste, s a lelke.

S álmából rügyfakadásként jött az ébredése, mert ebből a reménytelennek tetsző sötétségből reászállt az isteni tűz, hogy közléseit és szándékait rajta, benne s általa gyógyítólag eszközölje. A szeme színváltozást érzékelt a vakságok termében. A szeretet elvont arca megmutatta magát az absztrakt térben, és a sárgásan-narancsosan felfénylő mosolya, keveredve némi fehérrel, felderengett az első repedésben, majd az elmozdult falak kulisszái között sugárzó ragyogássá vált, és lassú folyóként szikrákat csillantva csurgott át a fenyegető árnyak visszaszoruló birodalmán.

Majd nem sokkal e látomás után arra gondolt, hogy a bűn a szívben van. S hogy a valódi bűn nem más, mint a szeretet elutasítása. S hogy a szeretet fénye maga az elutasíthatatlan ragyogás, amely most már ajtókat és ablakokat is vág a földre szabadult gödörlét sűrű sötétséget befogadó lakhelyének falaira. Amely a legfeketebb kötömbök alól, a legkomorabb kapuk mögül, a legmélyebb kutak fenekéről is képes a felszínre törni egyre világítóbb, egyre ellenállhatatlanabb fehérségével. S az ártatlanságnak, az öröme, a tisztaságnak, a világosságnak, az életnek, Krisztus mennyei színének és az összes szenteknek ez a fénnel telt fehérsége csodálatot ébresztett benne.

A kultusz kapujának a csodálatát, amely átjárót, összeköttetést teremt ég és föld között.

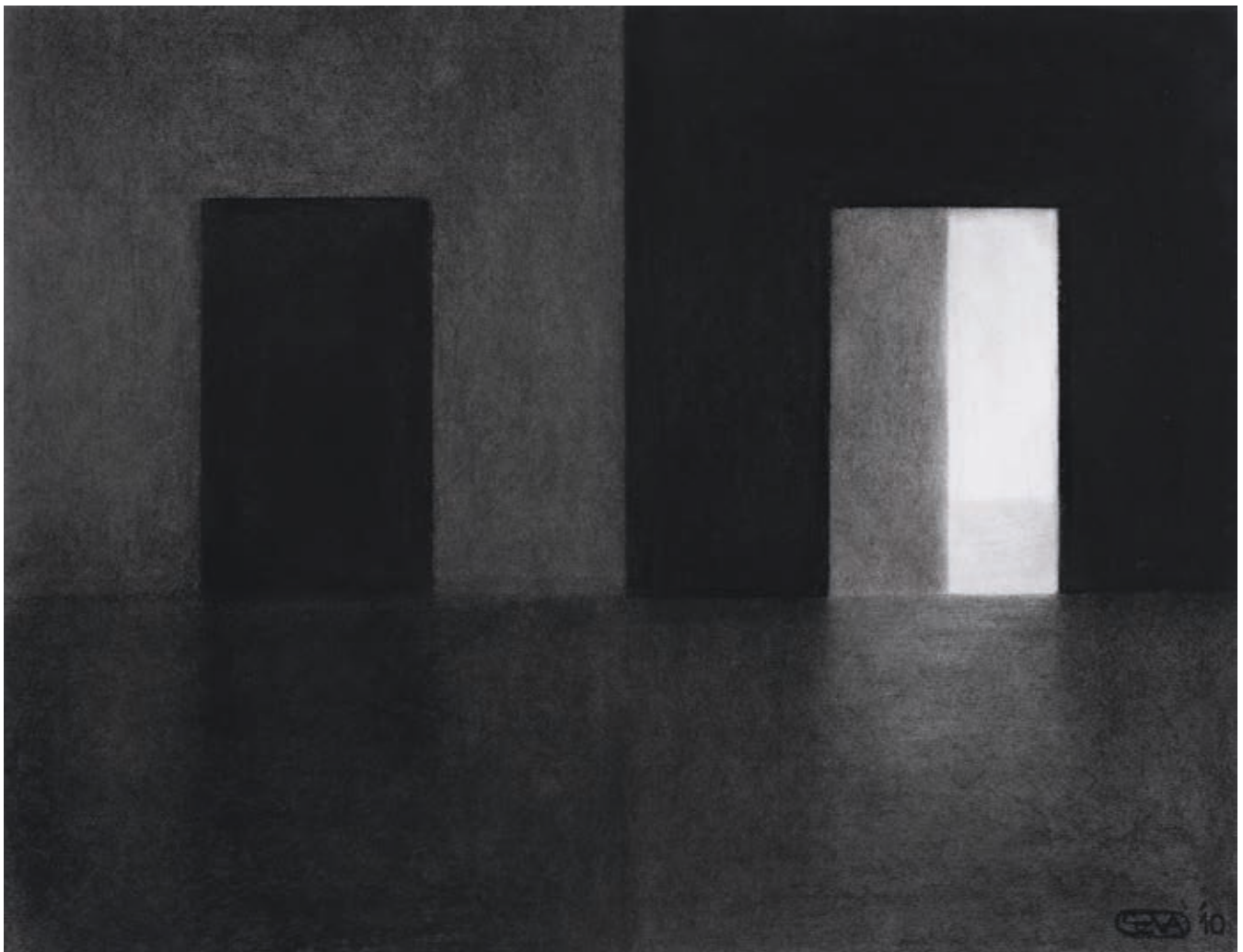
A kultusz csendjének a csodálatát, amely a maga módján megvilágíthatja az Isten és az ember között újra és újra elakadt és elindult párbeszédet.

S végül a csend kapcsán felvetődött benne az alapkérdés: az Ige, azaz az isteni szeretet vajon meg tud-e szólalni a képzőművészet nyelvén, a képzőművészet eszközeivel, műveiben?

A vezeklők „epilógja”

Sz. Varga Ágnes körülbelül tizenöt évig, azaz haláláig tartó szűkszavú precíz, egzakt, mégis költői geometriája nem ábrázol mást, mint metafizikus, időn túli tereket, transzcendentális helyzeteket. Jószerivel nem is használt más színt, csak feketét és fehérét, vagyis saját receptúrája szerint alkalmazta a szén és a grafit satírozó feketéjét, valamint a papír üresen hagyott fehérségét. Nála azonban egy olyan leleménnyel is találkoztunk, amely éppen a fény megidézésével csalt elő olyan irizáló optikai jelenségeket, amelyek a valóságfelettség, a szentség misztikus jelenlétére utaltak. Példaként említ-hetném az *Üzenet* című, 2015-ös munkájának távolról észlelt halványnarancsos „holdgyűrűjét”, amely közelről nézve a mű égitestformája körül nem is létezik. Tudniillik ez az éteri fényszín sokkal inkább a tudatunkban keletkezik, fejben tesszük hozzá a képhez.

Végző soron azt kell mondjuk, hogy Sz. Varga Ágnes a fény, a tér és az idő illúziókeltésének nagymestere volt. Esetében a tiszta absztrakció és a tiszta geometria – amely rendszerint csak egymás mögé helyezett vagy magányosan szerepeltetett síkmértani formákban (négyzetben, téglalapban, körben, háromszögben),

a satírozott felületmezők (képhátterek) lehetőleg finom derengéseiben és fényreflexeiben jelenik meg – a lecsupaszított, póre ember szorongásainak, útkereséseinek, megigazulási és megtisztulási vágyának, szent érzületeinek és istenkeresésének a helyettesítőjeként értelmezhető. Életpályája egyszerre mutatja az ember esendő, boldogságkereső, földi és teljesen átvilágított, égi természetét.

Postscriptum

2017 decemberében történhetett, amikor az Érdi Művésztelep „szokásos” kiállításán után kiautóztott a társaság Kéri Mihály házába, hogy még ünnepeljen egy kicsit. Az est során egyszer csak mellém ült Kabó, és fejből (papír nélkül), szép lassan, tagoltan elmondta, „fejembe győnta” *Végtelen* című versét. Éreztem, átéltem a rendhagyó pillanatot jelentőségét, üzenetét.

Később megkaptam tőle hitvallásszerű költeményének nagybetűkkel szedett, vonalas papírra nyomtatott írásos változatát. Az ajándék hosszú ideig várazkodott dolgozóasztalom bal sarkán, míg nem egyszer eltettem valahová. Két év sem telt el, s már keresnem kellett, mert Kabó 2019. április 14-én itt hagyott bennünket, ám nem találtam...

Az előző napok valamelyikén alkonyattájt, kinézve padlásszobám ablakán egy feketerigót láttam hosszasan megülni a magas tujafánk csúcán. Az árva madár néma csendben,

Sz. VARGA ÁGNES (KABÓ): *Átjáró II.*, 2010, papír, szén, 50×65 cm, HUNGART ©2020

mozdulatlanságba merevedve várazkodott az ég felé törő ág hegyén. A látvány annyira megigézett, hogy le kellett fényképeznem a búcsú hangulatú jelenetet. Mert kétségtelenül valami ilyesmit éreztem. Később Photoshop segítségével álomszerűvé színeztem át a fotókat. A három „átvarázsolt” fotóvariáció ma is ott található a Facebook-oldalam idővonalán, s elneveztem a madarat *Álom-rigómnak*.

Akkor még nem tudtam, milyen belső kényszernek engedelmessé nyúltam a digitális fényképekhez épp azon a napon, amikor Kabó véget vetett életének, mert a letaglózó hírről csak másnap, 15-én értesültem. Egy idő óta már tudom, jelentőségteljes pillanatokban a madarak mindig üzennek nekem valamit.

Most azonban, nem adván meg magam a beletörődésnek, csak megtaláltam a számítógépes nyomtatványt, s kezembem tarthattam a Kabó-féle *Végtelen*, amelyet itt megrendült szívvel közlések:

„EZÜST UTAM VÉGTÉLEN / EZÜST KÖDBEN REJTELEM / ODAFENT
A CSILLAGOK / SZIVÁRVÁNYOS ANGYALOK / IDELENT EGY TITKOS TÉRBEN
/ VEZEKELVE SAJGÓ TÉRDEN / SZELÍDEN ÁTÖLEL A FÉNY / FEHÉREN IZZIK
A REMÉNY / SZÜRKE TARISZNYÁMMAL / ÚTNAK INDULOK / BENNE TÁRSNAK
A CSEND / RINGVA KUPOROG / LEBBEN A SZÉLBEN / ANYAGA PÓKFONÁL
/ KÖNNYŰ, SZINTE SÚLYTALAN / AKÁR A HALÁL / EREIMBEN TÉR
ÉS IDŐ / MONOTON DOBOG / TALÁN E MAGÁNY IS / ÁTMENETI ÁLLAPOT /
HA HOZZÁTOK ELJUTOK / VAK SÖTÉT ÉJEN ÁT / HOL CSILLAGOTOK RAGYOG /
SZIVÁRVÁNYOS ANGYALOK”...

Budaörs, 2019. december 4.

Jegyzetek

- 1 Lásd Tarjáni Imre *Kifelé kopogtatás* című verseskötetét, amelyet Sz. Varga Ágnes (Kabó) illusztrált. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2002.
- 2 *Isten és emlékezet*, i. m. 31.
- 3 *Imádság*, i. m. 29.